PRESTAREA SERVICIILOR JUDICIARE: SCHIMBĂRI DE PARADIGME PRIN DIGITALIZARE

CZU: 347.95:004.738.5

Maria-Cristina ȚURȚURICA

Școala doctorală Științe Juridice,
Universitatea de Stat din Moldova

PROVISION OF JUDICIAL SERVICES: CHANGES OF PARADIGMS THROUGH DIGITALIZATION

The global pandemic caused by the COVID-19 virus has caused profound changes in the way social life is organized, leading to multiple and rapid changes in the way public services, including judicial services, are provided. The resilience of the courts, which is a necessary precondition for them to continue their activity during state emergency and health emergency situations was ensured largely by a change in the paradigm of how judicial services are offered - from judicial services provided with the physical presence of the parties to the provision of digital judicial services. This article describes and analyzes the effects of these changes on the transparency, efficiency and accessibility of judicial services in the Republic of Moldova. At the same time, it analyzes the international trends and principles of using artificial intelligence in the justice sector, this being an emerging tool for digitalized judicial services.

Keywords: *judicial services, information technologies, digitization, PIGD, e-file, courts, videoconferencing, artificial intelligence.*

Digitalizarea serviciilor judiciare este o tendință accentuată atât la nivel internațional, regional, cât şi național. Pandemia globală cauzată de virusul COVID-19 a provocat schimbări profunde în modul de organizare a vieții sociale, atrăgând după sine schimbări şi în modalitatea de prestare a serviciilor publice, dar şi a celor judiciare. Schimbarea de paradigmă ce ține de oferirea serviciilor judiciare digitale își găseşte reglementare în mai multe documente internaționale, regionale şi naționale.

Astfel, Strategia privind Noile Tehnologii, aprobată în 2018 de către Secretarul General al Națiunilor Unite, are scopul de a defini modul „în care sistemul ONU va sprijini utilizarea acestor tehnologii întru accelerarea realizării Agendei de dezvoltare durabilă 2030 şi pentru a facilita alinierea acestora la valorile consacrate în Carta ONU, Declarația Universală a Drepturilor Omului şi în normele şi standardele legilor internaționale" [1].

La nivel european, Opinia Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției CCJE „Justiția şi Tehnologiile Informatice (IT)", nr.(2011)14 din noiembrie 2011, descrie

posibilitățile oferite de TI în sistemul judiciar, analizându-le drept mijloc de facilitare a accesului justițiabililor la instanțele de judecată şi de consolidare a garanțiilor prevăzute de articolul 6 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului [2].

În Republica Moldova, implementarea tehnologiilor informaționale în domeniul public în serviciul cetățenilor se menționează în câteva documente strategice. Strategia Moldova Digitală 2020, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.857 din 31.10.2013, stipulează că potențialul oferit de TI urmează a fi aplicat în toate domeniile: public, privat, mediul de afaceri şi în viața cotidiană a cetățenilor [3].

Hotărârea de Guvern nr.966 din 9 august 2016 a aprobat Planul de acțiuni privind reforma de modernizare a serviciilor publice pentru anii 2017-2021, care stabileşte activități de reinginerie a serviciilor publice [4]. La 1 august 2018, prin Hotărârea de Guvern nr.794 a fost aprobat Regulamentul privind organizarea şi funcționarea Sistemului Informațional judiciar (SIJ), care reglementează patru componente tehnologice de bază utilizate în toate instanțele judecătoreşti din Moldova [5]. Aceste patru componente ale SIJ sunt: 1) Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD), 2) Portalul Național al Instanțelor de Judecată (PNIJ), 3) soluția informatică e-Dosar judiciar şi 4) Soluția informatică a şedințelor de judecată (SIaS).

Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD) este o soluție IT care a automatizat înregistrarea dosarelor judiciare, evidența şi monitorizarea activității de gestionare electronică a dosarelor şi a altor documente procesuale emise de instanțele de judecată [6]. Cele mai importante funcționalități ale PIGD care avantajează justițiabilii sunt: repartizarea automat-aleatorie a cauzelor, evidența electronică a materialelor dosarelor, programarea automată a şedințelor de judecată, crearea fişei anonimizarea automatizată a datelor cu caracter personal din hotărârile judecătoreşti şi transmiterea automată spre publicare a actelor judecătoreşti pe portalul național al instanțelor de judecată.

Portalul Național al Instanțelor de Judecată (PNIJ) este o componentă a SIJ care funcționează ca un punct unic de acces public la informație importantă despre activitatea instanțelor judecatoreşti: agenda şedințelor de judecată, hotărârile instanței de judecată, citațiile în instanță, practica judiciară şi alte informații relevante pentru justițiabili.

Soluția informatică e-Dosar judiciar aduce beneficii reale pentru justițiabili, automatizând posibilitatea de depunere a cererii în instanța de judecată în format electronic şi distribuirea materialelor din dosar în format electronic. Prin intermediul e-Dosar judiciar, justițiabilii pot: depune cererea de chemare în instanța de judecată, achita taxa de stat prin intermediul Serviciului guvernamental: de plăți electronice Mpay, depune probe la dosar în format electronic, accesa probe din dosar dacă sunt persoane autorizate în acest sens, expedia şi vizualiza notificări cu privire la evenimentele pe dosar, accesa înregistrările audio ale şedinței şi alte acte judecătoreşti. La moment, două instanțe-pilot implementează e-Dosar judiciar (judecătoria Cahul şi Curtea de Apel Cahul). Ministerul Justiției depune eforturi pentru a extinde soluția e-Dosar judiciar pentru a fi utilizată într-un număr cât mai mare de instanțe judecătoreşti.

Soluția informatică a ședințelor de judecată (SIaS) – al patrulea component al SIJ, este o aplicație destinată desfășurării videoconferințelor, înregistrării audio/video a ședințelor de judecată [7]. SIaS are un rol important în asigurarea transparenței proceselor judiciare și accesului publicului la justiție. Această aplicație conține două părți – sistemul de înregistrare audio Femida și sistemul de videoconferințe. În perioada 2018-2021, soluția de videoconferință a fost valorificată pentru desfășurarea a aproximativ 8.600 de ședințe de judecată de la distanță, autoritățile economisind peste 5 milioane de lei moldovenești pentru transportarea și escortarea deținuților la ședințele de judecată, asigurând, de asemenea, respectarea distanței sociale pe timp de pandemie.

La nivel internațional, o tendință recentă în digitalizarea serviciilor judiciare este utilizarea inteligenței artificiale (AI). În Statele Unite, inteligența artificială se aplică tot mai frecvent de către companiile juridice pentru a analiza volume mari de informație despre hotarârile judiciare pe cauze similare și pentru a prognoza probabilitatea hotărârilor instanțelor judecătorești pe cauze similare [8]. În Europa, utilizarea inteligenței artificiale este abia la început de cale.

Totuși, prognozând extinderea eventuală a utilizării AI în diverse domenii, inclusiv cel juridic și al justiției, în 2018 Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) a adoptat Carta etică europeană privind utilizarea inteligenței artificiale în sistemele judiciare [9]. Carta stabilește cinci principii de bază pentru dezvoltarea și utilizarea instrumentelor de inteligență artificială în sistemele judiciare europene, precum: 1) principiul respectării drepturilor fundamentale, 2) principul nediscriminării, 3) principiul calității și securității, 4) principiul transparenței, imparțialității și corectitudinii și 5) principiul alegerilor informate „sub controlul utilizatorului”.

În decembrie 2019, CEPEJ a înființat un Grup de lucru pentru ciberjustiție și inteligență artificială încredințat cu sarcina de a „dezvolta instrumente în vederea oferirii unui cadru și garanții statelor membre și profesioniștilor din domeniul juridic care doresc să creeze sau să utilizeze TI și AI în sistemele judiciare” [10]. În continuare, se oferă o descriere generală a celor cinci principii fundamentale de utilizare a AI în sistemul justiției, conform Cartei etice europene.

***Principiul respectării drepturilor fundamentale*:** se va asigura compatibilitatea între dezvoltarea și implementarea instrumentelor de AI și respectarea drepturilor fundamentale ale omului. Astfel, prelucrarea deciziilor judiciare și a datelor urmează să se plieze pe scopuri clare, în deplină conformitate cu drepturile fundamentale ale omului. În niciun caz utilizarea instrumentelor de inteligență artificială nu se va face pentru a rezolva o dispută, pentru a facilita luarea deciziilor judiciare sau pentru a oferi îndrumare publicului, dacă aceasta ar afecta negativ garanțiile privind dreptul de acces la judecător și dreptul la un proces echitabil (egalitatea armelor și respectul pentru procesul contradictoriu).

***Principiul nediscriminării*:** nu se va permite utilizarea AI în scopul procesării și analizei datelor care ar facilita discriminarea unor indivizi sau grupuri de indivizi. Aceasta se referă la gruparea sau clasificarea datelor referitoare la persoane sau gru-

puri de persoane, persoane publice şi private, interesele cărora ar putea fi supuse unei discriminări existente sau potențiale prin aplicarea instrumentelor de AI. Exemple de date sensibile supuse analizei de către AI sunt informațiile despre presupusa origine rasială sau etnică, socioeconomică, antecedente, opinii politice, credințe religioase sau filosofice, apartenență, date genetice, date biometrice, date legate de sănătate sau viața sexuală.

***Principiul calității şi securității*:** atunci când AI se va folosi pentru prelucrarea deciziilor şi datelor judiciare, se permite utilizarea doar a soluțiilor tehnologice certificate, elaborate cu ajutorul experților specializați (judecători, procurori, avocați etc.), dar şi al cercetătorilor multidisciplinari (lectori în domeniul dreptului şi al științelor sociale, economişti, sociologi şi filosofi). În acest sens, este importantă crearea şi funcționarea echipelor mixte de proiect care să proiecteze şi să pregătească, spre producere, modele de soluții AI bazate pe valorificarea abordării multidisciplinare.

Principiul transparenței, imparțialității şi corectitudinii: în temeiul acestui principiu, metodele de prelucrare a datelor trebuie făcute accesibile şi uşor de înțeles, auditurile externe fiind efectuate şi autorizate. În mod prioritar, urmează a fi asigurată corectitudinea şi integritatea intelectuală (prioritizarea intereselor justiției) atunci când sunt utilizate instrumente care pot avea consecințe juridice sau pot afecta substanțial viața oamenilor. Aceste măsuri se aplică întregului lanț de proiectare şi operare.

Principiul „sub controlul utilizatorului": se va asigura faptul că utilizatorii sunt actori informați şi care controlează alegerile lor. Utilizatorul trebuie să fie informat într-un limbaj clar şi uşor de înțeles dacă soluțiile oferite de instrumentele de inteligență artificială sunt obligatorii sau nu. De asemenea, el trebuie să fie informat în mod clar cu privire la orice prelucrare prealabilă a unui caz de către AI înainte sau în timpul unui proces judiciar şi să aibă dreptul de a obiecta.

Astfel, eforturile internaționale, naționale şi regionale de a stabili principiile şi regulile de utilizare a TI în justiție relevă actualitatea şi extinderea domeniului de oferire a serviciilor judiciare digitalizate. O preocupare-cheie a CEPEJ privind utilizarea inteligenței artificiale este utilizarea acesteia fără a periclita respectarea standardelor internaționale privind drepturile omului şi protecția datelor cu caracter confidențial şi personal. Alte aspecte de care urmează a se ține cont la oferirea serviciilor digitalizate sunt incluziunea socială, astfel încât serviciile judiciare digitale să poată fi folosite de grupuri sociale cât mai largi, fără a fi excluse grupurile vulnerabile, social şi geografic dezavantajate [11], respectarea garanțiilor la un proces echitabil pentru toate părțile, asigurarea independenței judecătorului şi informarea cât mai extinsă privind serviciile juridice digitale disponibile. În concluzie, digitalizarea serviciilor judiciare urmează să fie centrate pe cerințele utilizatorilor serviciilor.

Referințe:

1. UN Secretary-General's Strategy on new Technologies. Disponibil: https://www.un.org/en/newtechnologies/images/pdf/SGs-Strategy-on-New-Technologies.pdf

2. Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni, Opinia nr.(2011)14 a CCJE Justiția şi Tehnologiile Informatice(IT). Disponibil: https://rm.coe.int/1680748207
3. Hotărârea Guvernului nr.857 din 31.10.2013 cu privire la Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale Moldova Digitală 2020. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=49441&lang=ro
4. Hotărârea Guvernului nr.966 din 09.08.2016 pentru aprobarea Planului de acțiuni privind reforma de modernizare a serviciilor publice pentru anii 2017-2021. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94479&lang=ro
5. Hotărârea Guvernului nr.794 din 01.08.2018 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea şi funcționarea Sistemului informațional judiciar. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108962&lang=ro
6. Instrumente digitale în statele membre. Disponibil: file:///C:/Users/Admin/Desktop/Digital%20tools%20in%20Member%20States_COVID19_2_EU_ro.pdf
7. *Ibidem*, punctul 3(3)
8. Nancy Siboe - 9th April 2020, Use of Artificial Intelligence by the Judiciary in the Face of COVID-19, https://ohrh.law.ox.ac.uk/use-of-artificial-intelligence-by-the-judiciary-in-the-face-of-covid-19/
9. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environments. Disponibil: https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c
10. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), Roadmap and Work Plan of the CEPEJ-GT-CYBERJUST. Disponibil: https://rm.coe.int/cyberjustice-roadmap-en-cepej-2020-14/1680a0ae12
11. DUNCAN, B. *The State of Women's Access to Justice in the Covid-19 pandemic*, https://www.unodc.org/dohadeclaration/en/news/2021/02/the-state-of-womens-access-to-justice-in-the-covid19-pandemic.html